

TURISTICKÉ CÍLE NA ŽAMPACHU

Obec **Žampach** je malou obcí v regionu Pardubického kraje ve východní části České republiky. Nachází se 12 km severovýchodně od Ústí nad Orlicí mezi hrady Lanšperkem, Potštejnem a Liticemi. Nejvyšším místem je vyvýšený vrchol Žampachu **545,7 m. n. m.**, na kterém se nalézá hradní zřícenina. V této části Podorlicka je permský zlom, proto je krajina typická červenými slínami a pískovci.

Domov pod hradem Žampach, domov pro osoby se zdravotním postižením – zařízení Pardubického kraje, je situován do zámeckého sídla, pocházejícího z poloviny 17. století. Nedílnou součástí naší práce je proto také péče o kulturní, přírodní a historické hodnoty tohoto místa a jejich využívání pro účely rozvoje veřejné návštěvnosti areálu a širokých sociálních vztahů obyvatel našeho zařízení v okolní společnosti.

HRAD ŽAMPACH

Nad zámekem se na charakteristickém homolovitém kopci nalézají zbytky **gotického hradu Žampach**.

Hrad Žampach byl postaven při kolonizaci podhůří Orlických hor. První nepřímá zmínka o existenci hradu je ve Zbraslavské kronice z roku 1308. Podle tohoto i dalších pramenů zněl původní německý název hradu Sandbach, t.j. „píščitý potok“, z něho pak vznikl český název Žampach. Je pravděpodobné, že zakladateli byli jeho první známí majitelé, kteří hrad drželi na začátku 14. století - rodina, která na svém štítě měla loveckou trubku. Potomci této rodiny, která se značně rozvětvila již ve 14. století, ještě v 18. století považovali Žampach za kolébku svého rodu. Petr ze Žampachu je ještě několikrát uváděn v soudobých pramenech. Někdy po roce 1312 se Žampach neznámým způsobem dostal do držení královské komory a později Jan Lucemburský udělil hrad „Samboch“ Jindřichovi mladšímu z Lipé. V rodinných záznamech pánů z Lipé je zápis o tom, že roku 1347 byly jejich hrady Rataje a Žampach zastaveny za 2000 kop grošů. Je možné, že byly zastaveny Janovy ze Smojna řečenému Pancíř, který je uváděn jako držitel Žampachu.

Loupeživý rytíř Jan ze Smojna je nejznámějším držitelem hradu a jeho osudy dlouho přežívaly v lidových pověstech. Jan ze Smojna byl Karlem IV. za statečnost pasován na rytíře a vyznamenán zlatým řetězem. Jako pán na Žampachu však začal přepadat kupce i pokojné obyvatele. Proto se proti němu vydal Karel IV., Žampach dobyl a Pancíře oběsil.

Roku 1629 v tu dobu pán hradu Fridrich starší z Oprštorfu jako bezdětný odkázal všechno své zboží řádu tovaryšstva Ježíšova, koleji Novoměstské Pražské. Fridrich zemřel roku 1630 a majetek připadl nově založené hradecké koleji. V jejím držení byl až do zrušení řádu. Během třicetileté války byl dvůr i hrad několikrát napaden. Roku 1634 byl dobýván a zapálen dvůr, roku 1639 byl hrad dobyt a vyloupen Švédy, roku 1648 císařskými vojsky. Po třicetileté válce již hrad pravděpodobně nebyl opravován, poprvé je uváděn jako pustý v polovině 17. století.

Zůstala zde funkční pouze hradní kaple sv. Kříže, kterou nechal hradecký rektor Tobiáš Reichel v roce 1672 opravit kamenem získaným ze zdiva opuštěného hradu. Ještě na konci 18. stol. stály na Žampachu vysoké zdi, které sloužily jako zdroj stavebního materiálu pro stavby v okolí. Byla zde postavena dnes již zaniklá dřevěná rozhledna a lávka spojující předhradí a vlastní hrad a byla provedena konzervace zbytků zdiva.

ZÁMEK ŽAMPACH

Původně **tvrz** doložená před rokem 1600 pod hradem Žampach, roku 1672 přistoupili Jezuité k výstavbě rezidence. Jako stavební materiál byl pravděpodobně používán i kámen z hradu. V r. 1701 - 1713 byla k severnímu zámeckému křídlu přistavěna raně barokní kaple sv. Bartoloměje.

Po zrušení jezuitského řádu se stal Žampach státním majetkem (v roce 1773 připadl náboženskému fondu) a po několika majitelích koupila v roce 1884 zámek Anna Gustava z Lützovů, manželka Františka Lützova, rakouského diplomata a znalce české historie. Manželé Lützovovi byli nejvýznamnějšími majiteli žampašského zámku (1884-1932, jejich erb je umístěn na severní straně zámku), z této doby pochází poslední větší přestavba zámku. Lützovovi nechali na konci 19. století upravit hradní areál. Po stavebních úpravách z 18. a 19. stol. získala budova zámku postupně dnešní půdorys ve tvaru písmene E.

František Lützow (*1849 †1916) byl znalcem českých dějin a literatury. Zde na žampašském zámku vznikla většina jeho vědeckých a historických prací, které významně přispěly k propagaci české kultury v Anglii a Americe.

Po smrti Anny Gustavy Lützovové v roce 1933 zdědila zámek a další majetek Henrieta Campo-Franco, které byl roku 1945 zkonfiskován.

ZÁMECKÁ KAPLE

Nejhodnotnější částí zámeckého komplexu je **barokní kaple sv. Bartoloměje** - součást raně barokního zámku na Žampachu. Kaple byla přistavěna k severnímu zámeckému křídlu r. 1713. V rámci generální opravy byla r. 1992 nově zhotovena věžička, střecha i strop kaple. V prosinci tohoto roku byl do věže znovu zavěšen zvon s datem odlití 1863. Do věžní baňky bylo vloženo pouzdro se zprávou a dobovými dokumenty. Rekonstrukce kaple pak pokračovala statickým zajištěním obvodového zdiva, opravami vnitřních prostor, podlahy a mobiliáře až do roku 2001. V půdních prostorách nad kaplí bylo v roce 2006 vybudováno Centrum pro rozvoj smyslového vnímání a muzikoterapii Domova pod hradem Žampach. Součástí generální rekonstrukce hlavní zámecké budovy zahájené na podzim roku 2006 byl mimo jiné také záměr obnovení **zimní zámecké zahrady**. Dnešní interiér kaple je vybaven nejen pro konání církevních obřadů, ale je také místem konání mnoha kulturních akcí. Sál kaple je také vybaven audiovizuální technikou s velkoplošnou projekcí.

Z původního vybavení byl postupně restaurován základní mobiliář, který je součástí dnešního interiéru kaple. **Rozvilinový oltář** je sestaven z vyřezávaných prvků barokního oltáře kolem r. 1700 a mladších doplňků.

Velkou uměleckou hodnotu představuje zejména **oltářní obraz sv. Bartoloměje** (restaurován v letech 1997 – 1999). Barokní malířské dílo jeho autor datoval na kameni, na kterém světec spočívá svou pravou nohou - r.1678.

Dvě dřevěné polychromované **barokní sošky andílků** byly situovány do podhledu na oltář po obou stranách menzy.

Dále jsou v kapli zavěšeny **dva protějškové obrazy sv. Josefa a sv. Anny**. Autorství obrazů lze připsat malíři Janu Umlaufovi (*1825 †1916). Na obraze sv. Josefa je v levém dolním rohu zobrazena domnělá podoba hradu Žampach, hrádku Chudoba a rezidence pod hradem. Dle průzkumu vznikly oba obrazy ve stejné době a jsou dílem jednoho autora. Restaurování bylo dokončeno v roce 1996. Interiér kaple doplňují dva skleněné závěsné lustry, které sem byly přemístěny ze zámeckých komnat a byly rovněž v nedávné době opraveny.

Před vstupem do zámecké kaple si lze také prohlédnout cennou řezbářskou práci na vnitřní straně původních zámeckých dveří a na protější straně umělecky cenné prosklené V kapli je umístěna původní pamětní deska věnovaná památce **Františka Lützowa (*1849 †1916)** jeho manželkou.

DR. FRANTIŠEK HRABĚ LÜTZOW

- významná historická osobnosti spojená se žampašským zámkem

Dr. František Lützow byl jedním z největších zastánců a propagátorů českého národa na přelomu 19. a 20. století a autorem cenných vědeckých a historických prací, vycházejících z jeho znalostí české historie a literatury. Jeho historické práce (např. Čechy, nástin historický, 1896 a Dějiny české literatury, 1899) jsou odkazovány ještě v současných odborných publikacích.

Rodinný erb manželů Lützowových na Žampachu

Rodinný erb je umístěn na severní nádvorní straně zámecké fasády. Hlavní ozdobou rodinného erbu manželů Lützowových na žampašském zámku je motiv královského hermelínového pláště vycházejícího z hodnostní hraběcí koruny s devíti viditelnými perlami. Plášť je vyvázán šňůrami se střapci. Toto erbovní pozadí pochází ze 17. století a bylo vymezeno knížatům a hrabatům.

Pamětní deska Dr. Františka Lützowa

Pamětní deska je z dílny akademického sochaře Zdeňka Kolářského a byla slavnostně odhalena 10. června 2001. Nachází se na pomníku před vstupem do zámeckého areálu.

SOCHA BOLESTNÉHO KRISTA - ECCE HOMO

Barokní pískovcová **socha Bolestného Krista - Ecce homo** neznámého autora z roku 1758 (kulturní památka rej. č. 3894). Socha Syna Božího byla postavena královéhradeckými jezuitami pobývajícími zde na své letní zámecké rezidenci (od r. 1672). Původně byla socha umístěna na Žampachu u staré silnice do Hnátnice, kde byla několikrát poškozena (naposled zběsilým způsobem zcela zničena). Socha byla restaurována v letech 1872, 1994 a před přemístěním v r. 2000.

ZÁMECKÁ STUDNA.

Původním zdrojem vody pro zámek byla tato **studna**. Je ručně vyhloubena ve skále do 12 m a částečně vyzděna z pískovcového kamene do průměru cca 3 m (hloubka zděné části je cca 3 m). Teprve později (po r. 1950) byla vydatnost zdroje zvýšena vrtem o průměru 36 cm až do hloubky 56 m a voda z hlubin je získávána pomocí ponorného čerpadla.

ZÁMECKÁ STODOLA

Prostorná **stodola** byla součástí zámeckého hospodářství manželů Lützowových . Je vystavěna z pískovcového kamene pocházejícího ze zdí zpustlého hradu na vedlejším homolovitém návrší .

ZÁMECKÁ DŘEVĚNÁ LÁVKA

Zámecká dřevěná lávka z roku 1886. Z kronik se dočteme, že tzv. vzdušný most spojoval zámecký park s hradním vrchem a vlastními pozemky s upravenými cestami a pěstěnými lesy.

Domov pod hradem Žampach provedl celkovou opravu lávky a zídky naposled v roce 1989, kdy již byla lávka z důvodu havarijního stavu několik let odstraněná. Při rekonstrukci mostku byla lávka zvýšena kvůli projíždějící lesní technice.

V roce 2007 byla provedena další výměna dřevěné konstrukce lávky.

HISTORIE OBCE ŽAMPACH

Dnešní obec navazuje na bývalé podhradí – dříve osada Budy. Nejbližší osadou je Hlavná - rozparcelovaný vrchnostenský dvůr. Žampach byl sídlem správy okolního panství, tudíž jeho přirozeným centrem. Po zrušení vrchnostenských úřadů roku 1848 -1849 postupně ztrácel na společenské a hospodářské důležitosti.

Nejstarší dochované stavby jsou roubené chalupy z přelomu 18. – 19. století – jedná se o přízemní trojdílné domy (do pol. 19. stol. roubené, od 1.pol. 19. stol. zděné). Dominantou dřevěné architektury je uprostřed obce **zvonička z počátku 19. století** - dílo neznámého řezbáře a tesaře.

Nejstarší dochovaná kamenická práce je **vrchnostenský pranýř z roku 1693**. Nyní je umístěn na návrší mezi úpatím hradního kopce a zámeckým parkem.

Chráněná příroda

Významným krajinným prvkem okolí je hradní vrch se zříceninou hradu Žampach. Porostem je zde bučina přirozeného charakteru s bohatým bylinným patrem o výměře 9 ha. Vyskytují se zde chráněné rostliny: **lýkovec obecný, lilie zlatohlavá, zvonek broskvolistý a pižmovka**.

Původní zámecké rybníky jsou již zrušené. V místním rybníčku je hnízdiště žab a škeblí. V okolí naleznete i jiné přírodní zajímavosti (bažiny, lužní les).

Okolní historická sídla

Tato oblast Čech byla součástí pohraničních hvozdů – sídla tak tvořila přirozenou obranu vnitrozemí. Součástí původního osídlení jsou hrady Lanšperk, Litice, Potštejn, Brandýs nad Orlicí. Pravděpodobně nejstarší z nich je hrad Velešov nad Potštejnem.

Mimo Lanšperka a Litic po změně společenských a hospodářských poměrů vznikaly pohodlnější sídla – zámky Letohrad (Kyšperk), Potštejn, Žamberk, Brandýs, Doudleby, Častolovice. Kolem zámků vznikaly parky – zóny klidu. Protože byly chloubou majitelů, bývaly doplněny vzácnými a exotickými dřevinami.

ARBORETUM ŽAMPACH

Součástí zámeckého areálu jsou rozsáhlé parkové plochy. V roce 2007 se stalo Arboretum Žampach členem Unie botanických zahrad České republiky. Arboretum se nachází v lokalitě podhůří Orlických hor v nadmořské výšce 440 m. n. m

V Arboretu na Žampachu jsou zastoupeny dendrologicky hodnotné a také u nás ojediněle zastoupené druhy dřevin. Informační systém arboreta zahrnuje mimo jiné poznávací okruh, na jehož stanovištích jsou k dispozici základní informace (texty, obrázky a fotografie) celkem o více než 100 rodech dřevin, jejichž zástupce lze v místě snadno vyhledat. Celkem arboretum a zámecké parky na Žampachu zahrnují více než 500 druhů a odrůd dřevin. Informační systém arboreta v terénu se skládá z úvodního panelu a z 15 oboustranných informačních tabulí opatřených schématem poznávacího okruhu a vyhledávacím rejstříkem. Dále pak z tabulkového značení jednotlivých dřevin, vč. odkazu na příslušné stanovitě s informacemi. V elektronické podobě je pak tento systém veřejnosti přístupný na www stránkách arboreta. Odborná databáze dřevin je pak vedena v odděleném systému a ve standardu Unie botanických zahrad ČR.

Arboretum se zapojuje do programů udržování sbírkového fondu dřevin a je také otevřeno potřebám výzkumu a výuky. Především však zajišťuje celoroční přístupnost areálu arboreta pro veřejnost a prostřednictvím **Turistického informačního centra Žampach** zajišťuje programy pro organizované skupiny s průvodcem a přístup k internetu.

Těšíme se na Vaší návštěvu !